

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Annotationes Ioannis Bugenhagij Pomerani in decem epistolas Pauli

Bugenhagen, Johannes

Basileae, 1524

VD16 B 9232

In Epistolam Pavli Ad Ephesios Annotationes Ioannis Bugenhagij Pomerani.

urn:nbn:de:hbz:466:1-36165

IN EPISTO

LAM PAULI AD EPHE

sios Annotationes Ioannis Bugenhagij

Pomerani.

ARGVMENTVM EPISTOLAE.

HAE C EPISTOLA paucis quidem uerbis, sed mire foecundis, ita ut nihil addere queas, summam totius praedicationis Paulinae, atq; adeo Euangelicae complectitur. Euangelium enim, & Euangelij libertatem ac efficaciam expressissime praedicat tribus primis capitibus. In reliquis uero, post fidem, qua sola iustificamur, uitam Christianam, ut solet, instituit, quae est fructus internae fidei, id est iustificationis. Monet enim qd oēs, quidq; singuli sequantur. Hoc de argumēto.

DE LOCIS.

Loci uero insignes, in hac epistola sunt. Primus, de diuina praedestinatione: quod praedestinati sumus antequam mundus fieret, secundum beneplacitum gra-

ANNOT. IOANNIS POMERANI

tie dei patris (cap. 1. 2. & 3.) ut habeamus de quo
 gaudeamus, nempe salute gratis data. Non habeamus
 uero unde gloriemur: quis enim prior dedit deo, &
Maledicta retribuetur ei? Secundus, de cognitione huius gratiæ
 ergo no- (cap. 1.) uult Paulus (ut ferè ubique in epistolis) nos
stra pru- agnoscere uirtutem spiritus dei operantis in nobis.
dentia. Est enim immensa gratia, ex qua tantū possides, quan-
 tum credere potes: non autem potes nisi per potentia
 dei, nempe eandem qua suscitauit Iesum à mortuis, &
 exaltauit eum super omnia. Tertius idem cum priore
 (cap. 2.) quod ad hanc gratiam nihil faciunt opera,
 ut solius maneat gloria dei. Quartus (cap. 2. & 3.)
 quod ad hanc gratiam, etiam nos gētes pertineamus:
 id quod ante erat incognitum, nunc tandem reuelatū
 est: atq; hoc loco quammaxime nos confirmari oportet.
Copia est locus. Nō enī in unū corpus coire potuerūt gentes cū
huius epi- Iudeis, nisi hoc per Christū ablato interstitio. Idē lo-
stolæ ad Co- cus est in Coloss. **sextus** (cap. 4.) de unitate spiritus,
lossenses. & unitate doctrinæ. Postq̄ unū corpus facti sumus, ne
 circūferamur omni uēto doctrinæ. **Septimus** (cap. 5)
 de unitate Christi & ecclesiæ sub typo matrimonij
 carnalis. **Octauus** (ca. 6.) de nō cōtēnēda, imò nullis
 hūanis uiribus superāda colluctatiōe, aduersus et uim
 & insidias ueteris serpētis, q̄ solo uerbo fidei supatur.

Per uoluntatem.

H. 323

Per uoluntatem dei, dicit, non ut pseudapostoli, Actorū 19. qui ueniunt à semetipso, non uocati. 2. 10 lege qd E- Gratia est remissio omnium peccatorū gratis. Pax p hesis fecit uero est cognitio illius gratiæ, qua gaudet conscientia rit. in spiritu sancto sibi remissam esse culpam &c.

Deum uocat patrem nostrum, ne trepides adcedere ad tantam maiestatem, qui nomine patris uult à nobis adpellari. Iesum autem uocat dominum: ne contemnis, quod propter te suscepit formas crucis &c.

Benedictus &c.

Statim à gratulatione incipiens, Euangelium, id est omnium peccatorum remissionem, & uitæ eternæ hereditatem, plenis uerbis prædicat, per Iesum Christum: quandoquidem non solum iusti per fidem in Christum facti sumus, sed & filij dei. Atque hic mox apertis multisq; uerbis interserit diuinam prædestinationem, quæ maximam parit consolationem fidelibus, qui sciunt omnia esse in manu dei, & quicquid illis accidit, esse bonam dei uoluntatem. Quid enim mihi dulcius quam scire salutem meam, & præterea hanc præhensibilitatem meam esse in manu dei? Non rapiet (inquit) creatura

Res de prædestin. uult credi: res enim incō-

ANNOT. IOANNIS POMERANI

Hoc scito- dentes oues quisquam è manu mea, & nemo potest ra-
te, si credi- pere è manu patris mei, Ioannis 10. Alioqui si in ma-
deritis uos nu mea esset salus, iandudum perisset. De prædestina-
esse præde tione lege in locis Philippi, de qua hic est tam apertus
stinatos, ue locus, ut nusquam ferè apertior, tametsi eam ubiq; in
re estis. scripturis deprehenderis. Impij ubi prædestinatione
Hoc autem audiunt, uertunt eam ad impietatis argumenta. Ve-
ualde gran rum hoc ipsum ut nō Paulum, ita nec nos terreat: quin
de est. libere confiteamur, omnia sicut à deo condita sunt, ita
ipsius manu gubernari.

Deus sic benedictus dicitur, sicut & sanctus: quia be-
Quādo nos nedicit & sanctificat. Nos uero benedicti dicimur, quia
benedici- benedictionem accepimus. Sancti, quia sanctificati su-
mus deo, mus. Oratio tamen simplex est, benedictus deus, id est
uerba sunt: sit laus deo, gratias ago deo.

quando ipse In omni benedictione, id est multiplicatione, augmē-
nobis, res to. Benedictio corporalis est, quando præstat deus ex-
sunt. terna. Benedictio spiritualis, quando præstat inuisibi-
lia, ut gratiam, pacem, hereditatem cœlestem.

In cœlestibus.

Ter ponitur in hac epistola, id est in superioribus,
sive in rebus quæ sunt supra nos, quæ sunt inuisibiles,
& iudicio carnis non adparentes. Hoc dico, ut intelli-
gas quod in fine epistolæ dicitur, aduersus spirituales
nequitias in cœlestibus. In aëre enim isto, qui etiā cœ-

IN EPI. PAULI AD EPHES. 4

lum adpellatur, agere spiritus nequam, Paulus in hac epistola non semel dicit &c.

Christo.

Est datius, ut intelligas, ad Christum, uel (ut alij legunt) in Christo, id est per Christum, seu per fidem in Christum.

Anteq̃ iacovm funda:
Scriptura loquitur, non solum de deo, sed etiam de operibus dei, humano more. Sic deo tribuit aures, oculos, os, manus. & de operibus eius loquitur, quasi de operibus hominū. ut: Manus tuæ domine fecerūt me. Et de mūdo, quasi de mundo cōdita, dicit: Quādo appendebat fundamēta terræ. Pro. 8. & in Psal. Quoniam ipse super maria fundavit eū. Item: Qui fundasti terrā super stabilitatē suā, sicut & hic, cum tamē uerissime in Iob dictū sit: Qui suspēdit terram in nihili.

Coram illo.

Vt maxime mundus damnaret, hic damnatur hypocrisis: damnatur & ficta fides, cum addit, per charitatem, scilicet, inter uos mutuam. Habes breuiter summam totius rei Christianæ, ut simus sancti per fidem coram deo. Inter nos uero mutua charitate coniungamur. Iesus Christus est natura filius secundum deitatem, est & per adoptionem filius secundum humanitatem, sicut & nos per illum.

Woptat in filios

ANNOT. IOANNIS POMERANI

In sese, id est ad seipsum: id est, ut nos essemus eius filij, & ipse pater noster.

Secundum beneplacitum suum &c.

Non iuxta aliqua merita, ut non nostra, sed ipsius gratie sit gloria.

Vt gloria &c. id est ut gloria maneat solius gratie sue, qua gratia reddidit nos sibi charos per dilectum Christum. *C. GROS*

Sic aptissime reddi potuisset, dilectos reddidit nos filios nos per dilectum. sicut enim de Christo dixit: Hic est filius reddidit pater dilectus, in quo mihi bene complacui. ita & de singulis dicit credentibus.

Vbertim.

Legem uni populo dedit, gratiam omnibus predicari uoluit, ut scias quod pater esse maluit quam iudex. Sic enim dicit in Ezech. 18. Nolo mortem peccatoris &c. Abunde effusum est, tantum accipiamus: dedit non solum gratiam, sed etiam gratie cognitionem: uerum haec idem sunt.

Sapientia, id est intellectu spirituali. *Prudentia*, qua cauemus rursus cadere in infidelitatem. *Sapientia* facit intelligere quae dei sunt: prudentia autem facit in his permanere, ut non seducamur rursus uarijs doctrinis &c.

Arcano uoluntatis suae, id est Euangelio.

Iuxta beneplacitum suum.

Ergo

Prudentia
Sapientia

IN EPI. PAULI AD EPHE. 5

Ergo ne intelligere quidē potes hoc arcanum: id est credere non potes, nisi deus tibi aperiat: non propter tuum studiū aut meritū, sed iuxta beneplacitū suum.

Apoc. 21. Ecce noua facio omnia. Cœlestia descuerant à terrenis, quia pax erat inter ea dirempta per hominis peccatum, quo per sanguinem Christi rursus ablato, rursus innouata sunt omnia in cœlo & in terra: pax enim antiqua redijt. Sic legis Colos. 1. Pacificatis per sanguinem crucis &c. Vnde nato Christo cœnunt angeli, Gloria in excelsis &c.

Vsq; ad &c.

Id est, quousque in plenitudinem temporis (hoc est quando tempora complerentur, in quibus præfinierat deus reuelandum suum Euangelium) dispensaret, & distribueret per totā suam domū, in toto orbe hoc arcanum. Sic in Galat. 4. At ubi uenit plenitudo temporis &c. Euangelica gratia erat semper, per quam saluati sunt etiam omnes sancti ante Christi incarnationem: sed reuelanda erat per Christū tempore à patre præfinito. Sic ubique loquitur Paulus de reuelato mysterio, arcano Euangelio &c. ut in Gal. Conclufit in eam fidē, quæ reuelāda erat. Et hoc exoptat Paulus ferē ubiq; , ut indies magis magisq; hæc gratia oculis cordis nostri reuclatur. ut infra: Quapropter & ego, &c. ut pergamus ex fide in fidē, de uirtute in uirtutē,

Reuelatio
uultus do-
mini.

ANNOTAT. IOAN. POM.

à gloria in gloriam, sicut à domini spiritu.

Quod scilicet arcanum, proposuerat in seipso, apud se continebat in secreto. Ut summa, id est simul.

Vt simus nos in laudem.

Hac periphrasi nos qui priores sperauimus in Christo, Iudæos Christo credentes significat: puta se cum alijs apostolis & discipulis qui crediderunt, siue sperauerunt in Christo, antequam gentes: è quarum numero sunt Ephesij, qui postea prædicante Paulo sperauerunt, crediderunt. de quibus additur: In quo & uos scilicet estis, qui audistis uerbum ueritatis Euangelij salutis uestre, &c. Hæc est uera huius loci intelligentia, si quid tota requirat epistola respicias. Gentes enim docet æque ac Iudæos ad hanc reuelatã quoque Christi pertinere gratiam, ut uides quoq; cap. 2. & 3. Idcirco nunc in Græcis corrupte legi, ἐν ᾧ καὶ ἡμεῖς pro ὑμεῖς, ut reliqua taceam, etiam ipse contextus orationis ostendit. Et sic quoq; legit uetus interpret, & Ambrosius et Hieronymus sic interpretatur.

Priores, id est ante gētes. In quo & uos, scilicet estis, uel speratis, uos scilicet gentes: In quo, id est per quod uerbum ueritatis.

Obsignati.

Sicut uides 2. Cor. 1. Hic est spiritus promissionis, id

IN EPIST. PAULI AD EPHE. 6

est spiritus promissus, quē promisit Christus credenti
bus, ut saepe legis in Ioāne. Qui quia datus est in cordi
bus nostris, certū pignus est, quod deus in reliquis pro
missis non fallat, qd' deus pro iustis acceptet nos, quan
do quidem etiam nunc dignatur in nobis habitare. Ad
Rhom. 8. Ipse spiritus testimonium &c.

In redemptionem, inquit, acquiretæ possessionis, id
est, ut redimatur, & nostra sit acquisita per Christum
nobis hereditas, ut inde laudetur gloria ipsius. Sic in
Gala. cap. 3. Hoc solum cupio discere à uobis &c. qui
igitur subministrat &c.

Qui est pignus.

Vt certi simus de hereditate accipienda. In redimen
do, id est ut nostra sit acquisita per Christum possessio,
non in gloriam meritorum nostrorum.

Quapropter.

De hoc supra dixi. Distributionem Paulinam diligen
ter nota: Fide agendum cum deo, charitate cum proxi
mo. Fide agimus cum deo, & cum Christo unum su
mus: charitate autem cum proximis. Sapientiae, ut scia
tis: & reuelationis, ut reueletur uobis. Spes, scilicet
hereditatis, ad quam spem ille uocauit. Potentiæ &c.
qua operatur in uobis.

Quæ sit excellens.

ANNOTAT. IOANNIS POM.

Hic uides quàm ingens potentia, & efficacia spiritus dei operetur in nobis fidem: nempe eadem quæ suscitauit Iesum à mortuis, & regnare fecit sup omnia: Non salua ut scias nihil habere fidei, qui facile se credere posse putamus sine o- tant, quasi suis uiribus, aut uoluntate. Atq; hinc conperibus, nō tempta fide, opera magnificiunt, in iniuriam nostri re nostris, chri demptoris, cuius solius operibus saluamur. Contra sti autem. quos est, quod capite sequenti aperte dicitur: Gratia estis seruati per fidem, & hoc non ex uobis: dei enim donum est, ne quis gloriatur.

Supra omnem principatum.

Id est, supra omne quicquid altum est, siue in caelo, siue in terra. Sic enim ipse dixit: Data est mihi omnis potestas in caelo & in terra. Quid trepidamus sub isto rege, imò sub isto capite, cum quo unū sumus? nempe mēbra eius. Omnia enim & ipsi in Christo possumus, & domini sumus mortis, peccati, inferorum, & omnium. Quis enim separabit nos à charitate dei? &c. Hæc cap. 2. sic dicuntur: Conuiuificauit nos unā cum Christo, & cætera.

CAPVT II.

*Contra carnales
libertatem carnis
pro spiritus
uirtutibus*
Carnales cum audiunt fidem prædicari, securi uiuunt: quasi iam tales sint, quales eos deus esse uelit, & libertatem carnis arripiunt pro libertate

spiritus: quæ non est, nisi ubi domini spiritus est. 2. ad
 Cor. 3. Vbi uero domini spiritus non est, ibi adhuc ser-
 uitus legis est, atq; adeò maledictio. 1. Tim. 1. Lex iu-
 sto non est posita, sed iniustis &c. Est autem illic spiri- Vbi sit spiri-
 tus dei, ubi semper agnoscitur & quod fuimus, & qd' tus dei.
 facti sumus. Fuimus nõ hoc uel illo solum opere, sed ex
 ipsa natura filij iræ & maledictionis. Ne quid boni in
 te cogites fuisse, unde tibi aliquid arroges: quæ arbor,
 quæ so, quos fructus ferre potuit, nisi malos? Vt uides
 nihil esse liberũ arbitriũ: ducebãmur secundũ cõcupi-
 scentias carnis, ut dicitur Rhom. 1. secundum omnem
 uoluntatem principis aëris huius, id est, mundi, qui ali-
 bi deus quoq; huius seculi dicitur: qui adhuc agit in il-
 lis, qui non obediunt ueritati, sed mendacio, ut dicitur.
 2. Thess. 2. Sicut in pijs agit spiritus dei, ad Rhoma-
 nos 8. Facti uero sumus non solum iusti, non impu-
 tante deo propter Christum peccatum, sed etiam do-
 mini omnium, super omnia cum Christo & per Chri-
 stum exaltati in dextera patris in cœlestibus, ut dixi-
 mus capite superiori. & hoc nullo merito nostro uel
 opere: quippe dum adhuc eramus mortui per deli-
 cta, & natura filij iræ, id est, ut dicitur ad Rhoma-
 nos 5. dum adhuc eramus inimici eius: tantum abest,
 ut mereri potuissemus. Hæc ergo duo, spiritus in no-
 bis nos agnoscere fecit. Alterum efficit, ne securi ui-

securi uiuamus, quasi iam saturi gratia dei: quia hic
 semper spiritus postulat pro sanctis, gemitibus inenar-
 rabilibus, dicēs: Infelix ego homo &c. Alterum uero
 efficit, ne aliquo peccatorum, quantumuis magnorū,
 quorū nobis conscij sumus, respectu desperemus. Alte-
 rum facit, ne ingratus sis: alterum, ut coram deo persi-
 stas, sciens non hoc tui negocij esse, sed dei gratie. In
 altero uidemus nos publicanos, peccatores & mere-
 trices, in altero misericordiam per Christum consecu-
 tos. Vtrunq; Paulus uult ubiq; agnosci, alterum ut ad
 ipsum reuertamur, alterum ut ipso crescamus pergen-
 tes ex fide in fidem, donec, ut infra dicitur, occurra-
 mus omnes in uirum perfectum &c. Porro cum pau-
 latim per Christū, spiritu dei uegetata crescit arbor
 bona: quā fiet ut non etiam bonos fructus sua sponte,
 suoq; tempore proferat? ut discant tandē erubescere,
 qui dicunt nos prohibere opera bona, dum docemus
 secundum Euangelij ueritatem, ex operibus neminē
 iustificari. Boni fructus non faciunt arborem bonam,
 sed indicant: bona uero arbor nō indicat, sed facit fru-
 ctus bonos. Vnde quod hic ait, ipsius opus sumus: non
 de creatione dicit, qua nascimur ob peccatū Adæ filij
 iræ, sed de recreatiōe, qua nascimur ex gratia filij dei
 per Christum ad opera bona: non quæ sibi præstituūt
 operarij illi, sed quæ præparauit deus, ut in eis uiue-

Cap. 5

IN EPI. PAULI AD EPHE.

remus: que sunt, charitas, gaudium, pax, &c. ad Galatas. 5. Talia non nos efficimus, sed spiritus dei in nobis, per quem natura mutata in gratiam, non carnis, sed spiritus proferimus fructus.

Quapropter &c.

Hic est egregius locus, pendens ex precedentibus, quod gentes quoque pertinent ad benedictionem seminis Abrahamæ, id est Christi. Sic enim accepit promissionem Abraham: In semine tuo benedicentur omnes cognationes terræ. Item, Patrem multarum gentium uocauite. Id quod alijs etatibus non innotuit, quemadmodum &c. infra cap. 3. Iudæi qui non erant docti, hoc ipsum sentiebant Messie regnum & benedictionem ad se tantum pertinere. Deinde, ut maxime uiderent in scripturis (ut sepe in Esaia, in Psal. & prophetis) gentes quoque uocandas, tamen se meliores fore preferendos somniabant, sicut uidemus in epistolis apostolorum &c. pseudapostolos qui erant ex Iudæis sensisse, ut interim non dicam, quod ex multis locis sibi fingebant carnale scilicet regnum super gentes futurum, ut ibi Psal. 46. Subiecit populos nobis. Idcirco autem non erat adhuc reuelatum hoc grande mysterium, quod gentes quoque ad semen pertinerent Israelis per fidem in Christum, quæ alienæ fuerant à testamenti promissionum dei, per quas hereditas serua-

tur: atq; qui erant sine deo uero. Sed in hoc mundo hoc mysterium adeò occultum erat, ut ne Petrus quidem accepto etiam spiritu sancto, cognorit. Siquidem reuelatione singulari hoc didicit, ut legis Actorũ. 10. & 11. Vnde illic quoq; additur: Et obstupuerũt ex circuncisione fideles &c. Hoc Paulus & Barnabas sic interpretantur ex Esaia (Actorum. 13.) Vobis oportebat primum loqui uerbum dei &c.

Quæ circuncisio.

Ad Rho. 2. Circũcisio cordis, nõ litera, sed spiritus.

Ipse enim est pax nostra &c.

Quia ergo gentes cum Iudeis futuri erant unum corpus sub uno capite Christo, & unum ædificiũ constructum supra fundamentum apostolorum & prophetarum, quod positum est supra petram Christum. Hoc fieri non potuit, nisi interstitium, quod separauit duos maxime diuersos populos, auferetur. Erat autẽ lex, quam uocat inimicitias, in carne Christi, id est, Iudeis. Lex inquam non cæremoniarum solum, ut quidã interpretatur, aut iudiciorum, sed & morum, siue ut hic Paulus dicit, lex mandatorum, quæ erat sita in decretis & statutis dei, quæ omnes homines reos agebat, & sub maledicto tenebat. & ad Coloss. 2. Deleto quod aduersum nos erat chirographo, quod erat contrarium nobis per decreta, & illud sustulit de medio adfixum

Non occi-
des, non fu-
rtũ facies.

deis. Lex inquam non cæremoniarum solum, ut quidã interpretatur, aut iudiciorum, sed & morum, siue ut hic Paulus dicit, lex mandatorum, quæ erat sita in decretis & statutis dei, quæ omnes homines reos agebat, & sub maledicto tenebat. & ad Coloss. 2. Deleto quod aduersum nos erat chirographo, quod erat contrarium nobis per decreta, & illud sustulit de medio adfixum

IN EPI. PAULI AD EPHES. 9

adfixum cruci &c. Hæc lex circumcissione inaugu-
rabatur. Circumcisi separabant à se incircumcisos, ut
secundum legem immundos. Porrò circumcissionem se-
quebantur omnia onera legis, sicut Galat. dicit Pau-
lus: Testificor rursus omni homini circumcidenti se,
quod debitor est uniuersæ legis faciendæ. Hæc onera
neq; nos, inquit Petrus Acto. 15. neque patres nostri
portare potuimus. Et Paulus Act. 13. A peccatis non
potuistis in lege Mosi iustificari. In lege dicit, non in
ceremonijs solum. Et Rhoman. 8. Quod impossibile
erat legi &c. Neesse ergo erat eam abrogari, tan-
tum aberat ut gentibus quoque imponeretur. Iudæi
lege fidebant, qua ablata uiderunt se nihilo gentibus
meliores, quandoquidem scriptura cõclusit omnia sub
peccato. Gentes enim palàm erant impiæ, inde et ipsi
inuenti sunt peccatores, postquàm intellexerunt ope-
ra legis non iustificare. Porrò lex quia dei erat, abro-
gari nõ potuit, nisi ei in æternum satisfieret: cui satisfi-
eri per nos, ut dictum est, non potuit, neesse erat illũ
legi subdi, & legem implere, qui legi nihil debuit, hic
est Christus Iesus, qui per sanguinem crucis fecit sibi
Gentes & Iudæos unum corpus: nostra sanctificatio,
iustitia, & satisfactio. Cui quisquis fide adhæret, cum
eorum est, & habet quicquid ipse habet. Satisfactio
ergo Christi mea est, ita ut lex iam me damnare non

3 fo:

b

ANNOT. IOANNIS POMERANI

possit: & peccatum, quod in carne mea reliquum mihi, propter fidem in Christum non imputetur. Itaque iam spiritus Christi in credentibus hoc agit, ut ex corde diligatur deus & proximus, id quod lex requirebat quidem, sed dare non potuit. Litera enim erat, non spiritus. In quibus autem non est spiritus Christi, hi stulte de abrogatione legis gloriantur. Cetera omnia quae non continentur sub dilectione dei & proximi, ita media sunt, siue sint in lege Mosi, siue non, ut facere tibi liceat uel omittere, prout tibi placuerit, modo uites scandalum, & in eis non colles rationem tuae salutis. Ceterum quae huc pertinet de abrogatione legis, in locis Philippi habes. Igitur testamenta, & promissiones dei, tam aequae nostra sunt ac Iudaeorum &c.

Nota quod
in uerbo
in die

CAPVT III.

Testimonium & signaculum uere praedicationis est, non negare nomen Christi in persecutione. Vnde omnibus qui audierunt uerbum, luce clarius est spiritum dei in cordibus doctorum confirmasse hoc uerbum, pro quo uincula non uerentur. Hoc autem testimonio auditores confirmati, gloriari possunt apud se, certi quod dei audierint uerbum. Vnde infra: Quia propter peto &c. Pastor enim bonus ponit animam suam pro ouibus suis, mercenarius autem &c.

Dispensationem. *ad g. 15*

Actorum 22. Vade, quoniam in nationes longe mit-
tam te. Et ad Ananiam Actorum 9. Vas electionis est
mihi iste &c.

Secundum reuelationem.

Ad Gala. 1. Notū uobis facio Euangeliū &c. Vbiq; Non sunt
uult se cognosci ministrum uerbi à deo missum, sicut Pauli, sed
abunde uides in secunda epistola Corinth. ut omnino Christi uer-
ceri simus hoc uerbum esse dei, quod Paulus prædi- ba.
cat &c. Hoc non est gloriam tuam, sed illius gloriam
à quo missus es quærere, & cætera. Propterea Pau-
lus in se descendens, addit: Mihi minimo omnium san-
ctorum data est gratia hæc. quasi diceret, deus ita uo-
luit operari per me minimum. Qui sum minimus, non
solum quod persecutus sum ecclesiam dei (sicut alibi
dicit) sed & quod ex me nihil sum. Quod hæc nō sunt
humanarum uirium, ut maior uideatur gloria dei, dū
tam stupenda operatur per infirma uascula fragilita-
tis humane, ut hic nemo intēdat in hominem, dum uir-
tus dei per hominem utcumque despectum operatur.
Sic habetur 2. ad Corinth. 4. Habemus thesaurum
istum in uasis fictilibus, ut sublimitas sit uirtutis dei, et
non ex nobis.

Qua ratio-
ne Paulus
dicatur mi-
nimus apo-
stolorum.

Imperuestigabiles &c.

ANNOT. IOANNIS POMERANI.

Infra: Quae sit latitudo &c. De his Psal. 50. Incer-
ta & occulta sapientiae tuae manifestasti mihi.

Communio.

Scilicet quod Euangelium dispensandum sit non so-
lum Iudaeis, sed & gentibus: id est, quod Euangelium
omnibus sit commune.

Principatibus ac potestatibus &c.

Eosdē intellige de quibus legis infra capite 6. Ver-
ba haec sunt spiritu feruentia. quasi diceret, ita in lucē
proferimus hoc mysterium nobis creditum, ut sentiat
totum inferorum regnum, cui dicimus: Tollite portas
principes uestras &c. Utq; sentiāt quotquot sub prin-
cipatu tenebrarum militant, ut feliciter ipsa ueritatis
luce deuicti, in regnum lucis contendant. Suspiciaba-
tur quidem diabolus, aut etiam scripturis praedicienti-
bus, sciebat fore, ut genus humanum redimeretur: sed
hanc tam uariam & ignotam dei sapientiam, qui sci-
re potuit, quod deus mundi stultitiam esset ductu-
rus ad sapientiam, per crucem ad gloriam, per mortē
ad uitam: sicut legis 1. ad Corinth. 2. Si principes seculi
hanc dei sapientiam, quae est crucis stultitia, cogno-
uissent, nunquam dominū gloriæ crucifixissent. Quod
hic in caelestibus addit, supra exposuimus. In superio-
re aëre, id est in mundo hoc, in quo uiuimus: unde prin-

Sapientia dei

iceps mundi dicitur.

Huius rei gratia.

Hoc est quod supra diximus, quod Paulus ubique vult à nobis agnosci, tam immensam gratiam & incomprehensam, ut spiritu fortificati intelligamus huius gratiæ altitudinem, quia penetrat cœlos: profunditatem, quia penetrat inferos. Longitudinem & latitudinem, quia replet orbē terræ, ut nō solū intelligas iam in Iudæa notū, ut i Psal. Misericordia domini plena est terra. Itē: Domine dominus noster quā admirabile est nomen tuum in uniuersa terra.

Tantum habes, quantum agnoscis.

Psal. 75.

Psal. 118.

Psal. 8.

Ex quo &c.

Ipsē est caput Christi, sicut habes in Corinthijs, deinde & cœlestium & terrestrium omnia coniungens in unum, in cœlis & terris ipse est pater familias, & gubernator suorum, ex quo fluit omnis cognatio spiritalis, ipse est pater omnium: ergo qui ei per fidem coniunguntur, non iudicem formidabunt, quia patrem habent &c.

In internum hominem.

Id est, ut internus homo spiritu crescat, & fortis fiat, infra cap. 4. Donec peruenimus omnes &c.

Fixis &c.

Vt sit charitas non ficta, ut alibi dicit, sed constans

b 3

IANNOT. IOANNIS POMERANI

& perpetua, etiam si tibi male fiat ab ijs, quos diligis.
Hec ita constans, constantis intus fidei indicium &
fructus est:

Et fundamento iacto.

Vide quod nam fundamentum uocet Paulus, nempe
fortificatum spiritu fidei interiore hominem, qui cha-
ritatis nõ fictæ producit fructus. Hoc (inquit) ceu fun-
damento iacto. Deinde pergendum est ex fide in fidẽ,
ut indies augeatur in nobis cognitio incomprehensæ
gloriæ gratiæ dei, ut non falsò nos cõprehendisse esti-
memus. Id quidem lege ad Philip. 3.

Cognosceretur &c.

Sicut unus est deus, ita per Christum, ut habes 1. ad Corint. 1. Hanc enim ad-
unus est me fecuti sumus per Christum, nullo nostro merito, sed
diator, nul- quia ardentem & supra modum dilexit nos, ita ut tra-
lus ergo diderit animam suam pro nobis, qua charitate nulla
præterea maior est, ut ipse quoq; dicit in Ioanne. Quotus quisq;
intercessor est qui tam insignem Christi in nos charitatem agno-
scit. Hanc autem scire non leue quiddam est, sed ut hic
Paulus ait, quod eminet, & supergreditur omnem hu-
manam cognitionem, & scientiam.

Impleamini.

Id est, ut crescatis ad omnia quæ dei sunt, ut nihil co

IN EPI. PAULI AD EPHES. 12

gnitionis spiritualis uobis desit, ut crescatis in uirum perfectum &c. ut infra dicemus.

Ei uero.

Non frustrabimur nostris uotis, qui patrem habemus omnipotentem, qui potest supra modum prestare quæ petimus, & priusquàm petimus &c. Vnde dominus in Luca: Vos cum sitis mali &c. Iuxta uim suã ^{ra: 11} qua ipse agit in nobis, ne quid in hac gratia nostro conatui adscribamus, quoniam ipsius solius est gloria, nostra autem gratiarum actio.

Sit gloria in ecclesia.

Sicut omnis salus descendit à deo ad nos per Christum, ita rursus omnis gloria ascendit ad deum à nobis per Christum.

Seculi seculorum.

Id est illius seculi, quod succedentibus perpetuo seculis nūquã habebit finē. Ista periphrasi Hebræi uulgo exprimūt æternitatē, sicut sæpe uides in sacris literis.

CAPVT IIII.

Post tanta fidei mysteria, Paræneses morum, ut solet, admonens ut sancte uiuant, qui tam sancta uocatione à deo honorati sunt 1. Thessa. 4. Non uocauit nos deus in immundiciam, sed in sanctificationem.

b 4

ANNOT. IOANNIS POMERANI

Nemo plā-
tat bonā ar
borē, ut ma
los pferat
fructus.

Supra cap. 2. Ipsius sumus opus &c. Et ut hoc agat, primum omnium morum Christianorum tangit caritatem, ut manifestetur, scilicet ut seruetur in mansuetudine charitatis. Unitas spiritus: unum enim corpus non nisi uno spiritu regipotest, & uiuificari, & præterea omnia. Vnde Christiani sumus, unitate nobis commendantur, unū (inquit) corpus &c. Hanc unitatē rescindunt qui selectis operibus nouas religiones instituunt, qui doctrinis humanis & uarijs ab unica & germana Christi doctrina deficiunt. Vnde natæ sunt superstitiones, sectæ, hæreses, per quæ dum quisque se alijs præfert diabolica superbia, Christi in totum fides extinguitur, sicut factum uidemus. Talia apud Corinthios ceperant, quibus scribit Paulus I. ad Corinthios I. Obsecro uos fratres &c. Vnitatem ergo spiritus unitas doctrinæ consequitur, per quam crescimus in agnitionem Christi, donec fiamus uiri perfecti, ut non amplius simus pueri &c. Porro huic unitati nihil officit, quod alij alijs insigniti sunt à spiritu sancti donis. Nam hæc nihil aliud sunt, quàm ministeria unitatis ædificandæ: quibus si prodes ecclesiæ, recte ea habes, & augentur tibi, non solum dona hæc, sed & gratia. Si uero non prodes ecclesiæ per hæc, sed negligis donum quod tibi datum est, uel abuteris eo in tuam superbiam, lucrum, aut etiam in proximi scandalum.

ad alium, non recte habes, & auferetur iusto dei iudicio
 à te & gratia & donum. Sic enim habes in euangelio: Matt. 24.
 Omni habenti dabitur, & abundabit: ab eo autē qui
 non habet, & quod uidetur habere auferetur ab eo.
 Hec ita expressit Paulus, 1. ad Corin. 12. Unicuique
 data spiritus manifestatio ad utilitatem non suam, sed
 ecclesie, alij datur per spiritum &c. Vbi dicitur, spiri-
 tus diuidit singulis pro ut uult. Hinc autem quod uni-
 cuiq; datur gratia iuxta mensuram donationis Chri-
 sti: ergo Christus & spiritus sanctus unum operan-
 tur, & unius sunt uoluntatis. Hinc fit ut quidam facti
 sunt à Christo apostoli, qui mitterentur in omnem ter-
 ram: Quidam prophete, id est, scripturæ interpretes:
Quidam Euangelistæ, id est apostolorum ministri, &
 uerbi. Vbi apostoli non sunt præcones: quidam pasto-
 res, id est, episcopi in singulis ciuitatibus: quidam do-
ctores, id est, qui fideliter docent ab alijs accepta. Ut-
 cumq; ista distinxeris, ministri uerbi dei significantur
 ita clare, ut nemo aliter intelligere possit. Nam addi-
 tur ad instaurationem sanctorum &c. ut non putent
 se hic comprehensos, qui natura ecclesie utilitate solis
 inflantur nominibus & titulis. Hæc dicit Paulus de uni-
 tate ecclesie, & de uarijs donis eius. Verum obiter
 quedam alicubi interserit, quæ scorsum uidebimus.

Apostoli
 prophete
 Euangelistæ
 Apo
 Pastores

ANNOTAT. IOANN. POMERANI.
Captiuam duxit captiuitatem,

Exposuimus in Psal. 67. & propter hanc particulam non citat Paulus hunc locum, sed propter hanc quæ sequitur, Dedit dona hominibus. Dona sunt illa quæ supra diximus. Verum occasione huius citationis, in qua dicitur, cum ascēdisset in altum, interserit hoc. Ceterum istud, ascendit &c. nullius iustitia accepta est coram deo, nisi illius qui ad nos iustificandos descendit, sic Ioan. 3. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo. Luce ultimo: Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. ut impleret, inquit, omnia. qui à resurrectione dixit: Data est mihi potestas omnis in cœlo & in terra.

In uirum perfectum.

Hæc quidam retulerunt ad quantitatem, & ætatem resurgentium corporum in nouissimo die, quod scilicet resurrecturi simus ea ætate, qua mortuus est Christus. Sed pudet refellere tam manifestatum errorem huius textus non intellecti, cum tamen apertissime dicat de doctrina, qua crescimus ad perfectionem cognitionis Christi, siue qua crescimus plene in Christum, ut tandē nihil tribuamus externis rebus, quemadmodū dum adhuc paruuli quibusdā operibus, & ceremonijs manu ducuntur (Lex enim pædagogus est in

Gal: 3

IN EPIST. PAULI AD EPHE. 14

Christum) sed plane, & plena fide agnoscamus solum
Christum nostram esse salutem, eò dum ueneris, in ui-
rum euasisti perfectū &c. Attende hic, quod multa
astutia doctrinae hominum hanc edificationem & per-
fectionem nituntur impedire &c.

Veritatem.

Hebraico more fidem adpellat. Elegans ergo con-
nexio est, ueritatē sectantes in charitate. Veritas, sana
doctrina & fides idē sunt, quarū fructus est charitas.

Veritas
sana doctrina
fides

In quo totum corpus.

Sicut spiritus uitalis defluit in omnia membra, non
æque, sed pro mēbri mēsurā, & utilitate &c. Metha-
phoram membrorum corporis & capitis lege elegan-
tissime descriptam, 1. ad Corinth. 12.

Hoc itaq; dico &c.

Redit ad id quod instituit in principio huius capituli,
ut spiritu renouati in nouitate uitæ ambulemus.

In uanitate.

Vide quæ portenta impietatis illic sunt, ubi uerbi il-
luminatio non est, sicut legis ad Rhoma. 1. Impietatis
pœna cecitas est, cecitatis fructus est obstinatio & se-
curitas. Esaiæ 28. Percussimus fœdus cum morte &c.
& 30. Cesset à facie &c.

Veritas in Iesu.

ANNOT. IOANNIS POMERANI

Omnia ueteris hominis sunt falsitas, mendacium, uanitas, cæcitas, infidelitas: quibus omnibus ueritas Iesu opponitur, quæ non solū in uerbis, sed & in factis quæ Christi deiq; sunt intelligenda est, unde supra ueritatem sectantes in charitate. Ioann. 3. Qui autem facit ueritatem &c. *uult in hunc*

Veritatis.

Addit, contra iustitiam & sanctitatem uanitatis, & hypocriticæ fidei & speciose superstitionis. Veritatē enim suo more fidem adpellat & dei cognitionem.

Et ne spiritum sanctū contristetis.

Tam in uobis, quàm in auditoribus. Solēt enim pie mentes dolere, si turpia audierint, in quorum cordibus habitator est spiritus ille dei. Scriptura adfectus humanos deo tribuit: non enim aliter nobis loqui potest. Si-

Ex abundantia cordis in parabola Lucæ 15. sic rursus dolere de peccatis os loquitur nostris. Hæc enim odit, Gen. 6. Videns deus quod tur. Si uis multa malicia hominum &c. Satis ista admonitione negare te turpibus deterret &c.

turpē, facis
deū menda
cem. qualis
fons. talis
aqua.

Obsignati.

Supra cap. 1. Sed quid est quod addit, in diem redemptionis? id est, usq; ad eum diem in qua plena accepta hæreditate plene redimemini. id est, in diem aduen-

IN EPIST. PAULI AD EPHES. 15

tus Christi, ad Rhoma. 8. Ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum dei, expectantes redemptionem corporis nostri.

CAPVT V.

IMitatores dei. Hoc exponitur Matth. 5. Vt non solum amicos, sed & inimicos beneficio adficiamus, ut inquit: Sitis filij patris uestri qui in caelis est, qui solem suum &c. Et addit Paulus summum illud charitatis exemplar dicens, quemadmodum & Christus.

Oblationem.

Post hanc unam Christi oblationem, iam non amplius est oblatio pro peccatis. Hæc enim in æternum sanctificat, ut est in epistola, ad Heb. Christus seipsum tradidit. & Pater tradidit eum, ad Rho. 8. Obtulit se & oblatum est, Esaia 53. Quid ergo trepidamus, pro quibus tantum precium persolutum est? Sed hoc agit Paulus, ut charitatē rependamus in fratres, qui tanta charitate & liberati, & filij dei facti sumus.

In odorem bonæ fragrantia.

Adludit ad oblationem, & incensa, quæ olim fiebāt in templo siue in tabernaculo Moysi.

Ne nominetur &c.

Pius enim homo talia non dicit, & neq; libenter au-

ANNOT. IOANNIS POMERANI

dit. Vide ergo ne & tu pecces in te, & consciãtiam la-
das auditoris, scãdalo ei factus, lege Matth. 12. Ex fru-
ctu arbor cognoscitur.

Gratiarum actio.

Id est, talis sermo unde laudetur deus, non sanctifice-
tur nomẽ eius. Supra: Si q̄s est bonus ad ædificatiõẽ.
Sic infra: Loquentes uobismetipsis per Psalm. &c.

Libidinem, quam detestatur deus, exemplo satis hor-
rendo, sunt diluuium, & interitus Sodomorum.

Auaritiã. Auaritiã autẽ Paulus ferẽ ubiq; scribit idolorũ ser-
uitutem, ut scias ex diametro pugnare cum deo uero.
Vnde Christus: Non potestis deo seruire & mãmonẽ.
Qui enim pecuniã fudit, deo fidere non potest. Vnde 1.
ad Tim. 6. Existimant quæstum pietatem &c.

Ne quisquam uos decipiat.

Hi sunt qui impudice hodie dicunt simplicem fornicã-
tionem non esse peccatũ, quam tamen Paulus damnat
& ob quam uitandam, uult ut quisq; habeat suam uxo-
rem, ut Christus Matth. 19. dicit, deum in hoc institu-
isse ab initio matrimonium, & inseparabili coniunctis
in uinculo, ut essent duo in carne una. Sunt etiam qui
auaritiã defendentes, impijs uerbis derident, aut con-
temnũt pij patris dei curã, prouidentiam, & sollicitu-
dinem erga nos, dicentes: Nisi tu prouideris, quis tibi
prouidebit? Et cum Iuuenale: Nemo unde has habeas

querit, sed oportet habere.

Sed omnia dum produntur &c.

Sicut uobis contigit in salutem, ut uestræ tenebræ uerbo dei detegerentur, ut erubescerent resipisceretis. Sic & ijs qui adhuc in turpibus uiuunt continget in salutem, si ipsis eorum scelera & errores uerbo dei aperiantur, ut suam agnoscentes sceditatē resipiscant. Hoc non fit infamia aliqua, sed uulnere quo mordetur à uerbo dei conscientia auditoris. Sicut habes. 1. Cor. 14. Occulta cordis eius manifesta fiunt &c.

Dicit, scilicet deus. Hoc in scripturis non reperitur, sed more prophetarum uidetur Paulus dicere: dicunt enim, subinde dicit dominus.

Videte igitur.

Non more gentium in tenebris, sed in lumine sapientie dei: id est, ut infra dicitur. Intelligentes quæ sit uoluntas domini, ut eius, nõ uestrã sequamini uoluntatē.

Redimentes occasionem.

Id est, querentes ut cunq; potestis temporis opportunitatē ad beneficiendū, & curandū ea quæ Christi sunt, ut quacūq; occasione promoueat rem Christi, & pietatis opus, eo quod dies mali sint: id est, non solū externa persecutiōe pleni, sed multo magis seductiōe & impedimēto pietatis et uerbi Euāgelici. Diabolus enim ab omni parte negociū euāgelicū nititur im-

*Ius mali
vix periculosum
Ius salutaris*

ANNOT. IOANNIS POMERANI
pedire. Ita hic Paulus uocauit dies malos, quemadmo-
dum 2. ad Timo. 3. tempora periculosa. Sic quoque in
scripturis adpellantur dies salutis, dies perditionis, di-
es iræ, &c. non propter tēpora, quæ à deo creata bo-
na sunt, sed propter ea, quæ in temporibus illis quibus-
dam hominibus accidunt.

Et ne inebriemini uino.

In quo, id est in qua re, siue in qua uini inebriatione,
ut non referas ad uinum solum: hoc enim esset uinum
creaturam dei bonam condemnare. In quo est luxus,
id est, superfluitas, et nulla necessitas. Hinc leuitas cor-
dis sequitur, stultiloquium, inanes fabulæ, facetiæ, in-
eptæ cantiones, indecora conuersatio, ob quæ ut ma-
xime nihil aliud mali facias, tamen despiceris, despe-
cta autem nostra conuersatione, quis recte sentiet de
nobis? Itaq; hæc res uergit in blasphemiam nominis
Christiani. Et præterea inebriatio te ipsum uertit à
deo. unde monet saluator Luca. 21. Attendite uobis
ne grauentur corda uestra crapula & ebrietate, &
curis huius uitæ, & superueniet in uos repentina di-
es illa. Sed implemini spiritu. Hoc opponit inebriatio-
ni uini: id est, potius hoc contēdite ad eò, ut ebrij sitis
spiritu: id est adfectu dei, ut sapiant uobis illa quæ sunt
spiritus, ut si conuenitis ad mutuò uos consolandos, col-
latio uestra sit de scripturis sanctis, psalmis, & alijs
dei

IN EPI. PAULI AD EPHES. 17

dei laudibus, ut canatis domino spirituale canticū in
cordibus uestris. Quid quæso dulcius foret conscien-
tiji nostris, quàm sic collocutos fuisse? ut non dicam
quanta promotione uerbi dei hoc fieret, dum sancta
conuersatione non solum nos iuuaremus, sed & mul-
tos prouocaremus ad sanctificandum nomen domini,
quod tales haberet seruos, contra quos ne aduersarius
quidem haberet quod iuste reprehenderet.

Subditi uicissim.

Verum ubique serpens ille antiquus insidiatur, &
quisq; ubi scripturas conferimus. Itemq; in alijs plus
ceteris sapere uult, unde contentiones & dissidia,
quæ Christianam uiolant charitatem, oriuntur. Idcirco Honore inuicem præuenientes.
addit Paulus: subditi uicissim alius alij cum timore
dei, ut quisque timeat deum, & credat fratri. Esto etiam,
quod erret frater, non plus sapiat quàm oportet:
ad Rhom. 12. Honore inuicem præuenientes. Atque
hac occasione, iam subdit de iure prælationis & subdi-
tionis. Primum inter coniuges, deinde inter parentes
& filios, tertio inter dominos & seruos.

Vxores propriis uiris.

Si omnia rhetorum argumenta in unum conijcias,
non tam persuaseris cōiugibus dilectionem mutuam,
quàm hic Paulus. Carnalis homo hæc superuacua iu-
dicat. Sed uide quàm magnificerit Paulus, ut interim

ANNOT. IOANNIS POMERANI

ex unitate coniugum, depingat nobis illam incompre-
hensam unitatem Christi & ecclesie: & charitatem
immensam, qua nos persecutus est Christus: de qua re
lege Lutherum de libertate Christiana. Diabolus nam-
que (qui scortationes promouet, & adulteria amat, cuius doctrina quoque est, ut Paulus ait, ista prohibitio ma-
trimonij, qua stabilitus est cœlibatus clericorum, ut li-
berius libido propagaretur, sicut uidemus) miro inge-
nio conatur, ut separet quos deus coniunxit: semper
enim suis ordinationibus subuertere nititur quod de-
us ordinauit. Et certe iam malo nostro experti sumus,
qua cœcitatatis pœna plectendi sint, qui quæ dei sunt cœ-
temnentes, meliora facere uolunt. Quanto uero dia-
bolus discordiarum semina, etiam inter coniuges semi-
net, qui nullo timore dei tenentur, horror est uel ho-
die intueri, & multe animæ pereunt, dum non est spi-
ritualis homo, qui sancto consilio adiuuet laborantes:
in quo deploranda sunt nostra tempora, quibus etiam
ui prohibemur, ne consilio aliquo subueniatur perituri.
Hinc ob duritiam cordis Iudæorum, olim permisit
Moses libellum repudij, Matth. 19. &c.

CAPVT VI.

Honora dicit, non solum dilige. Honor enim habet
timorem annexum, quemadmodum supra
dixit, uxor autem ut reueretur uirum. Vult enim ut

i. *trino: 7*

filijs in omnibus obediant parentibus, & seruiant eorum uoluntati, & si opus fuerit, etiam necessitati. Hoc preceptum non simpliciter est primum, sed primum in promissione, id est quod habet hanc carnalem promissionem annexam, ut bene sit tibi, & longæuis sis super terram, ut uides Exodi 20. Quod uel hinc accipe, quod etiam carnales promissiones Christianis non sint aspernandæ, & credi suo uerbo ut iustificeris. De qua re lege in locis Philippi.

Si.

In fine huius epistolæ, diligenter monet ne securi postquam iustificati sumus, uiuamus: siquidem non esse uisibiles hostes, sed inuisibiles & potentes, qui nostram inuadunt & insidijs & aperto Marte salutem. Sic quoque 1. Pet. 5. Sobrius estote &c. His humana uiresisti non potest: quia non sunt caro & sanguis, id est homines. Sicut Christus accipit Matthæi 16. Caro & sanguis non reuelauit tibi. Sed hic opus habemus fortitudine spiritus, ut spiritibus, spiritualibus ramis resistamus, nempe uerbo dei, si ei forti fide inhæserimus, sicut diximus in Psal. Scuto circūdabit te ueritas eius. 92

Id est, non ex homine didicisti.

State igitur.

Verbis militaribus scriptura sæpe libenterq; utitur.

Baltheo.

Nam pars circa lumbos baltheo laminis cōserto in

ANNOT. IO. POM. AD EPHES.

bello tegi solet. Esa. II. de Christo: Et erit (inquit) iustitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium renum eius.

In omni deprecatione.

Hic uide quanta improbitate, hoc est, sine cessatione, quanto seruore & studio inuocandus sit deus, in primis, ut mittat operarios in messem suam, Matthæi 9, & non solum hoc, uerum etiam ut iisdem operarijs detur robur spiritus, ut cum fiducia & animi libertate loquantur uerbum: id quod dum Paulus postulat, certe nostram, qui omnia presumimus, temeritatem accusat. Vnde orant discipuli, Actorum 4. Et tu domine respice in minas &c.

Cum sinceritate.

Id est sincero adfectu, & intelligentia, quæ purum sapiat Christum, & non sit adulterata extraneis doctrinis, quæ non solum obscurant, sed & obliterant Christum. Amen.

F I N I S.